
IV. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АУДИТ

УДК 657.6

МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО АУДИТУ ФІНАНСОВИХ РЕЗЕРВІВ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ю. А. ВЕРИГА, кандидат економічних наук
(Вищий навчальний заклад
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

***Анотація.** Виокремлено необхідність проведення як зовнішнього, так і внутрішнього аудиту фінансових резервів. Визначено мету, завдання, предмет, об'єкт, джерела інформації та етапи аудиту фінансових резервів торговельних підприємств.*

***Ключові слова:** фінансові резерви, аудит, методика.*

Перехід України до ринкових умов господарювання, значні перетворення в економіці держави призвели до появи радикальних змін у плануванні, обліку та контролі фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств, трансформації системи управління суб'єктів господарювання. Посилення конкурентної боротьби торговельних підприємств за можливість функціонування на ринку товарів і послуг, удосконалення чинного законодавства з питань обліку, звітності та оподаткування призводить до появи нової форми законодавчо регламентованого незалежного фінансового контролю – аудиту, основною метою якого є підтвердження достовірності фінансової звітності. Передумовою існування такого контролю є взаємна зацікавленість підприємств в особі їх власників, держави і самого аудитора в забезпеченні достовірної облікової та звітної інформації господарюючих суб'єктів. Беручи до уваги функціональне призначення та

особливості формування фінансових резервів у ринкових умовах, необхідно провести зовнішній і внутрішній аудит.

Вивчення нормативної бази, наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених дозволило зробити висновок, що проблема організації та методики проведення аудиту різних об'єктів бухгалтерського обліку відображена у деяких працях вітчизняних і зарубіжних учених, але водночас залишається малодослідженою і недостатньо розкритою в економічній літературі. Теоретичні основи організації як зовнішнього, так і внутрішнього аудиту висвітлені у працях Н. І. Дорош, О. А. Петрик, В. С. Рудницького, Е. А. Сиротенко, Б. М. Соколова, але істотних розробок з питань організації та методики проведення аудиту фінансових резервів поки що немає.

Метою статті є виокремлення особливостей зовнішнього та внутрішнього аудиту фінансових резервів, а також визначення мето-

дики проведення аудиту фінансових резервів торговельних підприємств.

Проведення зовнішнього незалежного аудиту фінансових резервів торговельних підприємств мають ініціативний характер, оскільки згідно зі ст. 8 Закону України «Про аудиторську діяльність» [1] звітність торговельних підприємств не підлягає обов'язковому аудиту. У зв'язку із реформуванням вітчизняної системи бухгалтерського обліку та її гармонізації до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності облік фінансових резервів зазнав кардинальних змін, що безпосередньо впливає на процес проведення аудиту досліджуваної категорії. Використання науково обґрунтованої організації та методики проведення аудиту [2], безумовно, необхідно, оскільки сприяє достовірності відображення фінансових резервів в обліку та фінансовій звітності.

Внутрішній аудит виражається у вигляді однієї із форм організації системи внутрішнього контролю і передбачає формування окремого підрозділу – служби внутрішнього аудиту, завдання якої «полягає у наданні допомоги членам організації ефективно виконувати свої професійні обов'язки – відділ внутрішнього аудиту є складовою частиною організації і функціонує в рамках політики, визначеної керівництвом і радою директорів» [3, с. 40].

Необхідність формування та функціонування на торговельних підприємствах служби внутрішнього аудиту зумовлена такими чинниками:

- внутрішній аудит є запорукою правильного використання ресурсів, які можуть підвищити роботу суб'єкта господарювання;
- наявність служби внутрішнього аудиту є позитивним сигналом для потенційних інвесторів і кредиторів;
- бажання власників і керівництва упорядкувати структуру та організацію бізнес-процесів;
- у разі відсутності власної служби внутрішнього аудиту підприємство несе значно більші витрати на залучення зовнішніх консультантів;
- оперативність надання інформації службою внутрішнього аудиту порівняно із зовнішніми експертами значно вища, що

дозволяє інформувати керівництво необхідними даними в будь-який момент.

Необхідність проведення внутрішнього аудиту фінансових резервів зумовлена потребою постійного інформування керівництва торговельного підприємства про стан системи резервування на певну дату, відповідність процесів формування та використання резервів вимогам чинного законодавства, перевірка цільового використання фінансових резервів і відповідність документального оформлення, виявлення порушень в обліку, розробка прогнозних стратегій щодо подальшого функціонування та виявлення проблем, які потрібно додатково резервувати. Основною метою проведення внутрішнього аудиту фінансових резервів є надання кваліфікованої допомоги працівникам підприємства для якісного та ефективного виконання своїх посадових обов'язків, оскільки внутрішній аудит має системний характер, є невід'ємною частиною внутрішнього контролю, є безперервним, суцільним, що має дуже важливе значення для успішного функціонування підприємства.

Варто підкреслити, що в економічно розвинутих країнах як внутрішньому, так і зовнішньому аудиту приділяється пильна увага, а саме: в США та Європі створено спеціальний Інститут внутрішнього аудиту. В Україні становлення зовнішнього аудиту відбулося на законодавчому рівні, а внутрішній аудит ще знаходиться в зародковому стані, хоча розвивається паралельно із зовнішнім.

Професор О. А. Петрик [4, с. 359] зазначає, що здійснення зовнішнього та внутрішнього аудиту на підприємствах є взаємодоповнювальним, хоча вони спрямовані на різні цілі; необхідність запровадження внутрішнього аудиту на підприємствах України доведена вимогами сучасних ринкових економічних відносин, інформаційними та управлінськими потребами суб'єктів господарювання, конкретними фактами функціонування внутрішнього аудиту на вітчизняних і зарубіжних підприємствах.

Загальна структурна модель аудиту резервів капіталу торговельних підприємств повинна включати елементи зовнішнього та внутрішнього аудиту. При цьому необхідно

визначити основні елементи, що визначають сутність аудиту фінансових резервів. До них належать предмет, об'єкт, джерела інформації для проведення аудиту фінансових резервів, які дозволяють побудувати модель аудиту, яка, крім основних елементів, повинна містити мету та завдання.

Мета зовнішнього аудиту фінансових резервів: по-перше, встановлення відповідності облікової інформації про формування та використання фінансових резервів вимогам чинного законодавства, повноти та своєчасності відображення резервів в обліку, правильності ведення обліку резервів відповідно до вимог облікової політики; по-друге, отримання повної, достовірної, неупередженої інформації про відображення фінансових резервів у реєстрах бухгалтерського обліку та фінансовій звітності.

Тоді як основною метою внутрішнього аудиту фінансових резервів є забезпечення дотримання працівниками підприємства, які беруть участь у формуванні та використанні фінансових резервів, своїх посадових обов'язків відповідно до цілей підприємства, дотримання відповідності встановленим планам, отримання керівництвом надійної та повної інформації про стан резервів для прийняття ефективних управлінських рішень. Внутрішній аудитор забезпечує адміністрацію підприємства цінною інформацією, оскільки вона повністю залежить від реальної ситуації.

Предметом аудиту фінансових резервів капіталу є господарські процеси та операції, пов'язані з формуванням, використанням фінансових резервів, а також відносини, що виникають при цьому всередині підприємства і за його межами. На підставі цілей, які необхідно досягнути аудитору в ході дослідження операцій із резервами, формуються об'єкти аудиту.

До основних завдань аудиту фінансових резервів належать:

- дотримання вимог чинного законодавства щодо формування фінансових резервів із метою визначення галузевих особливостей та основних видів регламентованих резервів;
- дотримання вимог внутрішніх розпоряджень підприємства, зміст яких не суперечить

вимогам законодавства, з метою визначення необхідності та доцільності формування конкретних видів резервів;

- дотримання вимог установчих документів для здійснення контролю за законністю формування статутних резервів капіталу;
- дотримання вимог обраної облікової політики із метою дотримання критерію відповідності показників фінансової звітності;
- підтвердження реальності існування резервів з метою дотримання принципів обачності та відповідності доходів і витрат;
- перевірка правильності визнання і оцінки фінансових резервів;
- перевірка правильності розрахунку сум фінансових резервів, повноти та своєчасності їх документального оформлення;
- перевірка достовірності аналітичного та синтетичного обліку резервів;
- перевірка цільового використання фінансових резервів;
- перевірка правильності та достовірності наданої інформації про фінансові резерви у фінансовій звітності.

Основою формування системи інформаційного забезпечення для будь-якої аудиторської перевірки є взаємозв'язок його елементів, які представлені у вигляді джерел інформації, аудиторських номенклатур і аудиторських доказів.

Процес аудиторської перевірки має здійснюватись у певній послідовності, оскільки аудит розглядається як технологічний процес, у якому необхідні аудиторські процедури здійснюються в установленому порядку і реалізуються за допомогою сукупності організаційних, методичних і технічних методів, способів і прийомів [4, с. 35].

Кожна аудиторська перевірка складається з низки послідовних аудиторських процедур. Зарубіжні й вітчизняні автори по-різному висвітлюють послідовність здійснення аудиторського процесу. В англійських країнах, де дотримуються традицій загального права, таких як США й Австралія, основну увагу приділяють стандартам, розробленим компетентними органами. Багато країн (наприклад, Великобританія) мають декілька таких органів, які об'єднують бухгалтерів і

аудиторів. У країнах континентальної Європи та в країнах із системами, заснованими на Європейських принципах бухгалтерського обліку (Японія, деякі франкомовні країни Африки) з традиціями Цивільного права, основна увага приділяється законодавству та фіскальним вимогам [5, с. 24]. В Україні під час здійснення аудиторської діяльності дотримуються вимог Міжнародних стандартів аудиту (МСА) [6].

Проблема організації аудиторського процесу відображена у працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Існують досить різні підходи до розв'язання цієї проблеми, різні погляди на послідовність аудиторської перевірки, кількість і назву етапів аудиту. Р. Адамс [7, с. 22] вважає, що процес проведення аудиту здійснюється у шість стадій: планування, реєстрація і контроль, вивчення і оцінка систем контролю, перевірка систем і інформації на виході, отримання аудиторських доказів, аналіз фінансової звітності, повідомлення думки аудитора акціонерам. З. В. Гуцайлук [8, с. 72] виокремлює три етапи аудиторського процесу: планування, збір аудиторських доказів і завершення аудиту. О. А. Петрик [4, с. 183–187] у своїй монографії з методології та організації аудиту систематизувала думки науковців щодо назви складових процесу аудиту та базуючись на практичному досвіді, пропонує процес аудиторської перевірки поділити на п'ять етапів: підготовчий, проміжний, фізична перевірка, аудит статей звітності, заключний.

Процес проведення аудиту фінансових резервів доцільно розподілити на такі етапи, які дозволять отримати комплексне уявлення про суть і зміст дій аудитора, а саме: підготовчий, основний і заключний.

На підготовчому етапі аудиту фінансових резервів основними завданнями аудитора є ознайомлення з діяльністю суб'єкта господарювання, системами бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, проведення попередньої оцінки аудиторських ризиків.

Особливістю основного етапу аудиту фінансових резервів є його поєднання з процесами планування та збору аудиторських доказів. На цьому етапі основними завданнями

аудитора є визначення розмірів аудиторських ризиків і рівня суттєвості, розробка плану та програми аудиторської перевірки, узгодження організаційних питань і строків подання аудиторського висновку, тестування засобів контролю та проведення аудиторських процедур по суті, збір, реєстрація і оцінка аудиторських доказів із погляду їх достовірності, доречності, суттєвості та достатності за допомогою застосування аудиторських процедур.

Джерела інформації для вибору аудиторських процедур під час проведення аудиту фінансових резервів:

- загальна інформація, яка забезпечує виконання завдань аудиту на попередньому етапі аудиторської перевірки, до якої належать: статут підприємства, внутрішні накази та розпорядження щодо видів і порядку формування резервів капіталу, чинна нормативно-законодавча база України, яка регламентує діяльність торговельних підприємств, наказ про облікову політику;

- контрольно-облікова інформація, яка забезпечує виконання завдань на основному етапі аудиторської перевірки, до якої належать: посадові інструкції, в яких відображаються обов'язки відповідальних осіб за формування та використання резервів; положення про службу внутрішнього аудиту, розробка якого передбачає проведення оцінки системи внутрішнього контролю, дані аналітичного та синтетичного обліку резервів, первинна документація операцій з обліку резервів, внутрішні методичні рекомендації щодо формування тих резервів щодо яких відсутні методичні розробки на законодавчому рівні, облікові регістри, що використовуються для відображення операцій формування та використання фінансових резервів, фінансова та внутрішня звітність підприємства;

- інформація результативного характеру, яка забезпечує виконання завдань на заключному етапі аудиторської перевірки, до якої належать: тести оцінки системи внутрішнього контролю фінансових резервів, матеріали попередніх перевірок, робочі документи аудитора, перелік здійснених порушень щодо

обліку фінансових резервів, план і програма аудиту резервів, аудиторський висновок.

До основних ознак, які вказують на ефективність системи внутрішнього аудиту резервів капіталу належать: наявність служби внутрішнього аудиту, законність, повнота, періодизація, санкціонованість доступу та контроль за ним, відповідність принципам бухгалтерського обліку, точність, представлення та розкриття.

У ході визначення оцінки надійності й ефективності системи внутрішнього аудиту зовнішні аудитори самостійно розробляють відповідні методики та оцінки.

Проводячи попередню оцінку аудиторського ризику, аудитор вирішує давати згоду на проведення аудиту чи відмовити. Дуже важливим фактором є методика визначення розміру аудиторського ризику. Узагальнюючи результати досліджень спеціальної літератури [9, 10], висвітлених у працях вітчизняних науковців, модель аудиторського ризику під час проведення аудиту фінансових резервів матиме такий вигляд:

$$AP_{pk} = BP \cdot PK_{pk} \cdot PH,$$

де AP_{pk} – аудиторський ризик при проведенні аудиту резервів капіталу;

BP – власний ризик;

PK – ризик системи контролю;

PK_{pk} – ризик системи контролю резервів капіталу.

Аудиторський ризик виявляється у зв'язку з тим, що дії аудитора відносно перевірки звітності суб'єктивні. Чим нижчий рівень бажаного ризику для аудитора, тим більше він повинен бути впевненим у тому, що звітність не містить матеріальних помилок і пропусків. Деякі вітчизняні вчені [4, 11], вважають, що прийнятна величина аудиторського ризику становить 1–5 % (від підсумку балансу, товарообороту, фінансового результату тощо). На нашу думку, допустимий розмір аудиторського ризику визначається внутрішньофірмовими стандартами аудиту і є досить різним залежно від стратегії та рівня аудиторської фірми.

Аудиторські процедури, що здійснюються на основному етапі аудиторської перевірки:

- оцінка достовірності результатів проведеної інвентаризації фінансових резервів;
- перевірка відповідності залишків фінансових резервів станом на кінець попереднього періоду і початок звітного періоду;
- перевірка відповідності залишків фінансових резервів у регістрах синтетичного та аналітичного обліку;
- перевірка відповідності методики формування резервів вимогам чинного законодавства;
- перевірка цільового використання фінансових резервів.

На заключному етапі аудиту фінансових резервів основним обов'язком аудитора є узагальнення отриманих результатів у робочих документах, підготовка аудиторського звіту та висновку.

Отже, запропонована методика аудиту фінансових резервів може бути використана у практичній діяльності як торговельних підприємств (внутрішній аудит фінансових резервів), так і аудиторів або аудиторських фірм (зовнішній незалежний аудит фінансових резервів), оскільки містить усі необхідні елементи аудиторської перевірки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про аудиторську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 22.04.1993 р. № 3125-XII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>. – Назва з екрана.
Pro auditorsku diyalnist [Elektronniy resurs] : Zakon Ukrayini vid 22.04.1993 r. № 3125-XII. – Rezhim dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>. – Nazva z ekrana.
2. Верига Ю. А. Резервування капіталу: облік, аудит та звітність : монографія / Ю. А. Верига, М. М. Орищенко. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 180 с.
Veriga Yu. A. Rezervuvannya kapitalu: oblsk, audit ta zvstnsst : monografsya / Yu. A. Veriga, M. M. Orischenko. – Poltava : RVV PUET, 2011. – 180 s.

3. Аудит Монтгомери / [Ф. Л. Дефлиз, Г. Р. Дженник, В. М. О'Рейлли, М. Б.Хирья ; пер. с англ. под ред. Я. В. Соколова]. – Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.

Audit Montgomeri / [F. L. Defliz, G. R. Dzhenik, V. M. O'Reylli, M. B.Hiri ; per. s angl. pod red. Ya. V. Sokolova]. – Moskva : Audit, YuNITI, 1997. – 542 s.
4. Петрик О. А. Організація та методика аудиту підприємницької діяльності : [навч. посіб.] / О. А. Петрик, В. Я. Савченко, Д. Є. Свідерський ; за заг. ред. О. А. Петрик. – Київ : КНЕУ, 2008. – 472 с.

Petrik O. A. Organizatsiya ta metodika auditu pidpriemnitskoyi diyalnosti : [navch. posib.] / O. A. Petrik, V. Ya. Savchenko, D. E. Sviderskiy ; za zag. red. O. A. Petrik. – Kiyiv : KNEU, 2008. – 472 s.
5. Основы аудита: ACCA : учебник. – Київ : [б. в.], 2001. – 401 с.

Osnovyi audita: ASSA : uchebnik. – Kiyiv : [b. v.], 2001. – 401 s.
6. Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services Pronouncements. Edition Part I. – New York: International Federation of Accountants, 2010 – 846 p.
7. Адамс Р. Основы аудита / Р. Адамс ; [пер. с англ. Ю. А. Ариненко и др.]. – Москва : Аудит : Изд. об-ние «ЮНИТИ», 1995. – 398 с.

Adams R. Osnovyi audita / R. Adams ; [per. s angl. Yu. A. Arinenko i dr.]. – Moskva : Audit : Izd. ob-nie «YuNITI», 1995. – 398 s.
8. Гуцайлюк З. В. Аудит (теорія, методика, збірник завдань) / Гуцайлюк З. В., Мех Я. В., Щирба М. Т. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 308 с.

Gutsaylyuk Z. V. Audit (teoriya, metodika, zbirnik zavdan) / Gutsaylyuk Z. V., Meh Ya. V., Schirba M. T. – Ternopil : Ekonomichna dumka, 2002. – 308 s.
9. Додж Р. Краткое руководство по стандартам и нормам аудита : [пер. с англ.] / Р. Додж. – Москва : Финансы и статистика: ЮНИТИ, 1992. – 240 с.

Dodzh R. Kratkoe rukovodstvo po standartam i normam audita : [per. s angl.] / R. Dodzh. – Moskva : Finansyi i statistika: YuNITI, 1992. – 240 s.
10. Робертсон Дж. Аудит : [пер. с англ.] / Дж. Робертсон. – Москва : КPMG, Аудиторская фирма «Контакт», 1993. – 496 с.

Robertson Dzh. Audit : [per. s angl.] / Dzh. Robertson. – Moskva : KPMG, Auditorskaya firma «Kontakt», 1993. – 496 s.
11. Цветкова Н. Суттєвість інформації фінансової звітності та її вплив на економічні рішення користувачів / Н. Цветкова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 7. – С. 38–45.

Tsvetkova N. Suttevist informatsiyi finansovoyi zvitnosti ta yiyi vpliv na ekonomichni rishennya koristuvachiv / N. Tsvetkova // Buhgalterskiy oblik i audit. – 2007. – № 7. – S. 38–45.

Ю. А. Верига, кандидат экономических наук (Высшее учебное заведение «Полтавский университет экономики и торговли»). **Методика внутреннего и внешнего аудита финансовых резервов торговых предприятий.**

Аннотация. Выделена необходимость проведения как внешнего, так и внутреннего аудита финансовых резервов. Определены цели, задачи, предмет, объект, источники информации и этапы аудита финансовых резервов торговых предприятий.

Ключевые слова: финансовые резервы, аудит, методика.

Yu. Veryha, Cand. Econ. Sci. (Poltava University of Economics and Trade). **Methods of internal and external audit of financial reserves of trade enterprises.**

Summary. Thesis determined need for both external and internal audit of financial reserves. Defined goals, objectives, subject, object, information sources and stages of audit financial reserves of trade enterprises.

Keywords: financial reserves, audit, methods.